

időnként a szöveg érthetőségét veszélyezteti. Ez a fejezet túlzottan részletes, s azért is kifogásolható, mert ezek adatai már szerepeltek a szerző „Napóleon hadai Magyarországon” című, 1987-ben megjelent művében.

Veress D. csaba munkája – a fenti észrevétel ellenére – kétségtelenül hasznos vállalkozásnak minősíthető, különösen napjainkban, amikor a „vár állott, most kőhalom” költői gondolata

szomorú valósággá vált. Rendkívül fontos tehát a modern „várvédők” felelőssége abban, hogy a „kőbe zárt történelem” üzenete eljusson az utókor olvasóihoz. Ezt a feladatot a szerző jól oldotta meg, s emiatt a könyvet jó szívvel ajánljuk a vártörténet iránt érdeklődő széles olvasóközönség könyvespolcaira.

V. Molnár László

CSONKARÉTI KÁROLY

HORTHY, A TENGERÉSZ

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 135 o.)

1993 a könyvkiadásban a különböző „Horthy kötetek” éve volt. Magyarország volt államfőjének (1920. március 1–1944. október 16.), Horthy Miklós kormányzónak 1993. szeptember 4-i kenderesi temetése a politikai indulatok kiváltása mellett a könyvkiadók némelyikének gyors reagálását is eredményezte. Többen is vállalkoztak az eseményre megjelentetendő könyv kiadására. Közöttük alapos Horthy-biográfiával sajnos nem, ügyes összeállításokkal azonban találkozhattunk.

A politikai „viharok”, sajtóbeli polémiák közepette és között üdítően hatott a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent kötet, amely Horthy Miklós, a tengerészt mutatja be. A magyar haditengerészet, illetve az osztrák–magyar haditengerészet történetének ismert művelője, Csonkaréti Károly vállalkozott arra, hogy bemutassa az 1882-től 1918-ig a császári és királyi haditengerészet kötelékében tanult, illetve ott szolgálatot teljesített Horthy Miklós pályafutását. A szerző nem Horthy-biográfia megírására vállalkozott, hanem egy tengerésztiszti életút több, mint három évtizedének a felvázolására, az eddig rendelkezésre álló források, dokumentumok tükrében. Ismeretes, hogy Horthy Miklós haditengerész tiszti pályafutását végigkísérő „katonai anyakönyvi lapja” nem található sem a bécsi Hadilevéltárban, sem a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban. Így a kutatók nagy mértékben kell, hogy támaszkodjanak a bécsi Hadilevéltár haditengerészeti iratokat őrző irategyüttesre – számos esetben azok is hiányosak, hiszen a monarchia feldarabolása után került azokból Olaszországba, Horvátországba is –, illetve a kortársi visszaemlékezésekre, valamint Horthy Miklós emlékirataira.

Ezt tette Csonkaréti Károly is, aki szinte minden elérhető anyagot felhasználta munkája elkészítése során. Amit sajnálattal kell megállapítani, azaz, hogy az olvasó nem tudhatja meg, melyek is voltak pontosan ezek az anyagok, mert sem irodalom-, sem forrásjegyzék nem egészíti ki a kötetet. A tudományos munkához elengedhetetlen jegyzetek pedig, úgy tűnik, csak az idegen nyelvű, külföldön megjelenő munkák tartozékai lesznek a jövőben. A magyar kiadók szinte „következetesen” lemondanak az igen fontos lábjegyzetekről, melyek kezdetben csak a „láb-formát”, mára pedig a jegyzet-jellegüket is elveszítették. Nagy kár ez (is)!

Csonkaréti Károly könyvéből nemcsak a tízennégy esztendősen a fumei cs. és kir. Haditengerészeti Akadémiára került Horthy Miklós – és társai – kiképzésével ismerkedhetünk meg, de tanúi leszünk annak a nem túl könnyű, de mégis vonzó útnak is, mely elvezet az áhított tiszti rendfokozat megszerzéséhez.

Horthy Miklós nem tartozott a legjobban tanuló növendékek közé, de voltak olyan tárgyak, melyeket szeretett és hivatástudata már fiatalon is egyik összetevője volt jellemének. Ha a jellemre utaltam, akkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a haditengerészetnél szolgálók körében – flottától függetlenül – egy ma már a hétköznapi életben szinte teljesen ismeretlen lovagiasság, bajtársiasság uralkodott. Ez a háború küzdelmei során is megmutatkozott. Ekkor az ellenséget még csak legyőzni és nem megsemmisíteni kellett. Jól példázza ezt Horthy Miklós első világháborús működése is.

Amíg azonban Horthy Miklós eljutott az első világháború éve elismert parancsnokai közé, hosszú utat kellett megtennie. Ez döntően a

tengerekhez kötötte. Fiatalon részese lehetett egy közel két esztendő nagy tengeri utazásnak, megismerkedhetett idegen tájakkal, szokásokkal, emberekkel, bepillantatható más államok haditengerészeti szokásaiba, gyakorlatába.

Horthy Miklós tengerész tisztként, pontosabban haditengerész tisztként azonban „szárazföldi” feladatot is kapott. I. Ferenc József császár és király egyik számnyegéde lett és mint ilyen beosztást betöltő katona, az udvari szokások, döntések és „belső harcok” ismerőjévé is vált. Ezek a bécsi Burgban eltöltött évek későbbi pályafutásának lesznek meghatározó „elemei”, de az az időszak már nem Csonkaréti Károly könyvének témája.

Horthy Miklós az osztrák–magyar hadiflotta egyik jól felkészült, kitűnő hajóparancsnokává vált, akinek életeleme volt a hajózás. Az első világháború kitörését követően is úgy vélte, hogy a hadiflottának az Adriára történt bezárása csak ronthatja a hangulatot és a helyzetet. Természetesen döntéseket ekkor még nem befolyásolhatott, de a kijelölt vállalkozásokban örömmel vett részt. Számos sikeres ütközet résztvevője, az Adrián működő flotta egyik legismertebb és sikeresebb parancsnoka. A magyar (had)történetírásban 1945 után csak gúnyosan emlegetett otrantói tengeri ütközet elismert osztrák–magyar irányítója. Csonkaréti Károly munkája nyomán most sokan megismerkedhetnek a szakírók, illetve az egykori ellenfelek Horthy minősítő feljegyzéseivel. Ők mint felkészült, sikeres és lovagias ellenfélről szólnak róla, aki nem kevés nehézséget okozott az antant-hatalmak Adrián és Földközi-tengeren működő flottáinak.

Horthy Miklós működése, a flottánál kivívott hírneve szinte predestinálta arra, hogy az uralkodó őt nevezze ki az osztrák–magyar flotta parancsnokává 1918 februárjában. Meg kell mondani azt is, hogy a döntés nem okozott osztatlan sikert a haditengerészet tengernagy állománya körében, hiszen Horthy tucatszerű, nála rangban idősebb tengernagyot, de sorhajókapitányt is „átugrott”. Ugyanakkor pl. a szövetséges Németország haditengerészetének irányítói körében meglegedést szült Horthy kinevezése. Többek vélekedtek úgy: tíz eszten-

dővel korábban kellett volna ilyen parancsnok a flotta élére.

Azt is el kell azonban mondani, hogy Horthy Miklós kinevezése már nem sokat változtatható a háború, így a tengeri háború kimenetelén. 1918 tavaszára az antant döntő fölénybe került és a központi hatalmak veresége csak idő kérdése volt. A monarchia flottájánál is kezdtek megmutatkozni a bomlás jelei, főleg a tengeri hadműveletekben részt nem vevő, tétlenségre ítélt hajók legénysége körében. A különböző megmozdulások, főleg az ún. cattarói zendülés, erős fellépést váltottak ki. Hosszú éveken keresztül azok egyik elfojtójának, „véreskezű” megtorlójának igyekeztek bemutatni Horthy Miklóst. Amint az Csonkaréti Károly munkájából is kiderül, nem így volt. Amikor Horthy, mint a flotta parancsnoka, nem élt pl. a kegyelmezési lehetőségével, akkor nem tett mást, mint amit a világ valamennyi hadiflottájának parancsnoka tett (volna), ha a hadbíróság az ellenséghez átszökni akaró, tisztjeiket legyilkolni akarók felett ítélkezett. Horthy Miklós nem lépte át az előírásokat és nem tett mást, mint amit számára az írott és íratlan törvények, illetve a szabályzat előírtak.

Az ötvenedik évét betöltött flottaparancsnok életének egyik legszomorúbb napja lehetett az az október végi nap, amikor az uralkodó parancsára át kellett adnia a flottát a délszláv Nemzeti Tanács képviselőinek és el kellett búcsúznia a tengertől. Valószínű, érezte akkor Horthy Miklós, hogy számára ezzel egy korszak lezárult, de hogy kezdődik-e egy új, egy másik, talán még nem hitte, nem tudta.

Több mint három és fél évtizedet töltött Horthy Miklós az osztrák–magyar haditengerészet állományában, hajóin. Életének e meghatározó éveit most Csonkaréti Károly kutatásai és feldolgozása révén sokak számára válhatnak ismertté; csak sajnálni lehet, hogy a szép kivitelű, számos – alig vagy nem ismert – fotóval illusztrált kötetben nem jutott hely egy kronológikus életrajzi vázlatra, mert bizonyára akadnak azért olyan olvasók is, akik tudni szeretnék, miként is alakult Horthy Miklós pályafutása 1918. október 31-e után!

Szakály Sándor